

APOLOGIA LITERARĂ A LIBERTĂȚII: CAZUL NINEI CASSIAN

A LITERARY APOLOGIA FOR FREEDOM: THE CASE OF NINA CASSIAN

VALENTINA LIPCAN¹

cercetător științific stagiar,
Institutul de Filologie Bogdan Petriceicu-Hașdeu,
Universitatea de Stat din Moldova

<https://doi.org/0009-0008-3229-3174>

CZU 821.135.1-1(498).09

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2025.1.31>

Nina Cassian a fost o figură a literaturii române care și-a marcat deliberat viața de palpitante aventuri: de la cene literare și culturale de stânga până la lanțuri neîntrerupte de istorii amoroase. Patosul cu care își trăia viața i-a dat siguranța perpetuă de a scrie în numele propriului crez, reacționând la modernism, la avangardă și la personalități literare particulare, acceptând diatribele, analizele moraliste și estetice din partea criticii și cititorilor. Oscilând între emoții clare, de sticlă, între halucinații amețitoare, inefabile, între comedia ludică și între viziunea libertină, Nina Cassian alege să parcurgă nenumărate serpentine estetice pentru a-și transforma creația într-un manifest al libertății. Comunismul, proletcultismul, concesiile, obscenitățile, puritatea au fost cuprinse într-o vârtoare covârșitoare a secolului XX și au dat viață unei opere literare din care ne propunem să extragem epitome originale ale libertății, ale pasiunii, ale asumării, ale ironiei – toate edificate cu limbajul literar dinamic.

Cuvinte-cheie: libertate, suprarealism, autenticitate, plurivalență poetică

Nina Cassian was a figure of Romanian literature who deliberately marked her life with thrilling adventures: from left-wing literary and cultural circles to unbroken chains of love affairs. The pathos with which she lived her life gave her the perpetual confidence to write in the name of her own belief, reacting to modernism, to avant-garde and to individual literary personalities, accepting diatribes, accepting moralistic and aesthetic analysis from critics and readers. Oscillating between clear, glass emotions, dizzying, ineffable hallucinations, playful comedy and libertine vision, Nina Cassian chooses to traverse countless aesthetic serpentine in order to transform her creation into a manifesto of freedom. Communism, proletcultism, concessions, obscenities, and purity were swept up in an overwhelming whirlwind of the 20th century and gave life to a literary work from which we aim to extract original epitomes of freedom, passion, assumptions, irony – all of which were built with dynamic literary language.

Keywords: freedom, surrealism, authenticity, poetic polyvalence

Introducere

Categoria excentricilor poate fi suplinită cu încă un nume răsunător: Nina Cassian (Renée- Annie Katz). A fost excentrică poate nu pentru că ar fi dat dovadă de opulență, ciudățenie exacerbată, dar pentru că se depărta de un centru etic și estetic, identificându-se drept unică și „pură”. Situată între un teribilism vădit și o inocență și vivacitate aproape luminoase, Nina Cassian a ajuns să fie recunoscută de figuri literare cu renume care i-au propulsat evoluția culturală, marcându-i viața de cene, și influențând înfiriparea unor prietenii literare și complicități artistice, ideatice. Toate iubirile sale, inclusiv cele simțite în adolescență, au fost de naturi diferite și de grade diferite de intensitate, așa cum predispucea spiritul incandescent și fluid al Ninei Cassian. În vremurile dezechilibrului mondial al secolului XX a întâlnit mari pasiuni, prieteni și călăuze ca: Tudor Arghezi, Vladimir Colin, Al. I.

¹ E-mail: valenlipcan@gmail.com

Ștefănescu, Ion Barbu, Nicolae Breban, Victor Tulbure, Marin Preda, Nichita Stănescu și alții. Însă reluarea acestor câtorva nume din istoria Ninei Cassian relevă, de fapt, impactul pe care-l avea asupra oamenilor, în ciuda aspectului ei fizic neconvențional.

***Ars longa, vita brevis* – literatura ca spațiu colosal al libertății**

Magnetismul Ninei Cassian nu a reprezentat decât încă o dovadă că forța ei interioară (chiar dacă adesea cu propensiuni spre libertinaj și infidelitate) a reușit să-i supună înfățișarea energiei ei umane autentice, seducătoare. Un farmec rapace învăluie și poezia Ninei Cassian, după cum remarcă și Ion Barbu într-o adnotare la poezia *Ritm de continuat*: „Ce țigancă vrăjitoare în nebănuita, în emancipata, inviolabila Nina Cassian” [1 p.24]. În poemul *Autoportet* Nina Cassian compune o autodescriere mult mai simplă și contestă oarecum excesivitatea laudelor și notărilor elogioase, dizolvându-le cu un vers ce-i înglobează firesc complexitatea caracterologică: „ – ei mă numesc: frumoasă. Mă recunosc umană” [2 p. 262].

Petre Solomon, de exemplu, a recunoscut relația apropiată dintre Paul Celan și Nina Cassian, având ca reper recunoscutele, intensele interacțiuni și schimburi epistolare. Invocând-o pe Nina Cassian drept „prietenă poetesă” a lui Paul Celan, Petre Solomon vede în această femeie deosebită o alură de actriță – talent remarcabil situat alături de celelalte pasiuni și îndeletniciri artistice ale Ninei Cassian ca pictura sau muzica: „À sa grande intelligence s'ajoutait un don inimitable de l'expression tranchante ou percutante. Douée à la fois pour la poésie et la peinture – elle avait pris des cours avec les peintres Lowendal et Maxy, Nina avait également un talent authentique d'actrice qui se manifestait aussi bien en public, au cours de nos veillées littéraires, que dans le cercle de ses très nombreux intimes” [3 p. 200]. Astfel, Nina Cassian cu sufletul unei actrițe vivace, pare a fi foarte aproape de libertate pentru că jocul actoricesc împiedică definirea exactă și concretă a liniei care separă scriitoarea, poeta de femeia Nina Cassian, o personalitate nonșalantă a realităților enigmatice, boeme, a ocaziilor de sărbătoare, a întâlnirilor de grup dispersate de dicuții cu un caracter social, literar, politic etc. Ea rămâne indescifrabilă, în zona inefabilului, disprețuită, iubită, dar mereu atrăgătoare și rareori insipidă. „Nu avem o viață dublă, avem o viață multiplă” (Camilo José Cela), iar o viață spectrală a fost ceea ce i-a permis poetei să exploreze cu dezinvoltură concepte estetice, direcționându-și cuvântul în registre lexicale diferite, dar mereu având drept element esențial autenticitatea. Nina Cassian alege să transforme lumea în poezie, drept consecință niciun element nu-i scapă, totul pare important, mirific, plin de viață, demn de tradus în limbaj poetic, iar în anumite poezii precum *Ce i-am spus veveriței*, poeta fixează chiar niște vagi principii ale unei arte poetice, fapt care reprezintă o argumentație creativă în favoarea liberei creații ce implică focalizări generale și în același timp extrem de specifice: „Eu te-am scos din anonimatul frunzelor/ din refugiul mediocru al alunei. (...) / Nu vei scăpa de carcera poeziei mele” [2 p. 236].

În literatură este extrem de complicat să-ți asumi, să susții cu onestitate și detașare conceptul de libertate pentru că scriitorul, creatorul, dacă nu în timpul vieții sale, mai târziu – post festum, post-factum devine încarcerat în teorii literare ce îl plasează în curente literare, îi vede creația ca pe o reflecție a timpului și a epocii, a istoriei tumultuoase, ideologiei aspre care permite libertatea alegerii iluzorie și, prin urmare, determină o restrângere conceptuală. Nina Cassian, totuși, asemeni personajelor ciudate și încrezătoare în faptul că lumea este un sistem holistic în continuă mișcare, un univers fluid, în care toate se conectează și preschimbă reciproc, vine și în literatură cu pasaje revelatorii, în acest sens, dizolvând ideea nu atât a purității genurilor, cât a statorniciei lor ca forme fixe, solide, indestructibile și dificil de transformat. De exemplu, un pasaj ce poate să zdruncine ușor paradigmele structurale general acceptate se regăsește în *Jocuri de vacanță. Versuri și proză* de Nina Cassian, tocmai în compartimentul denumit *Proză sau versuri*, în care se desfășoară o scurtă dispută și reflecție asupra formei textului și tipajelor umane, iar datorită formelor schimbătoare se introduce *jocul* în scrierea literară: „Îmi privesc cățelul. Am avut odată unul extrem de proteic, un adevărat transformist, care izbutea să semene, pe rând, cu un puma, cu un liliac, cu un oposum, cu un chițoran, cu o bufniță, cu

o muscă etc. Mutrele lui succesive, ba chiar simultane, erau pline de haz și mi-ar fi putut sugera câte ceva din domeniul psihologiei umane” [4 p. 14]. Astfel, în ochii Ninei Cassian totul pare să posede o însemnătate, căutarea elementului exact, definitoriu al unui concept universal în cele mai apropiate împrejurimi, devine o formă eficientă de reflecție, dar una halucinantă ce o ajută să dezvăluie fenomenele triviale ale lumii și cele himerice întorcându-se, inevitabil, către Sine: „Dar cățelul meu actual e, pur și simplu, un șoricar cu capul lung și ochii melancolici, încât, când mă uit la el parcă m-aș uita în oglindă. Nimic amuzant în toate acestea” [4 p.14]. Conform propriului joc scriitoarea transformă același scurt fragment de proză într-un poem ludic, testând echivalența celor două forme: „Mă uit atent, mă uit direct/ ca să găsesc un subiect./ Îmi văd cățelul. Are-un bot/ prelung, de parcă-i Barbă-cot./ Prelungă e și fața mea./Nu-mi place să vorbesc de ea.” [4 p. 16]. Învăluită de absurditatea lucrurilor și de recurența subiectelor, Nina Cassian, cu ironie și umor, se descătușează de orice soluții concrete și singulare, etern aplicabile: „Poftim umor! Săracă doză!/Poate era mai bine-n proză!” [4 p. 16].

Pornind de la acest joc literar și explorând persoana empirică, admirabilă în cadrele realității a Ninei Cassian, se observă că cele două entități nu se separă, ci reprezintă extensiuni ale unui ideal, ale unei aspirații de creație. Într-un interviu consemnat de către Al. Raicu în 1971, publicat în *România literară* din 4 martie, Nina Cassian împărtășește confesiunile revelatoare și pronunțările asupra improvizării și libertății practicate în propria sa creație: „O singură dată – mi-a răspuns Nina Cassian – am plănuț în versuri un *Faust* al zilelor noastre, un personaj total, un fericit „om al Renașterii”, dar nu l-am izbutit. În general scriu spontan, fără planificări, fără economie, ca și când aș avea o viață-ntreagă în fața mea” [1 p. 17].

Tocmai spiralele unei vieți întregi a încercat să le extindă Nina Cassian în textele sale. Cu degajare, fond mirific, dar și asprime și umor sec, încorporează în poezia sa cântări ale emancipării, ale unei „scrieri libere” (dacă amintim și faimoasa „limbă spargă”) și mai cu seamă ale simțirii fără limite. Deseori, contradicția imanentă unor personalități determină construcția unei fortărețe literare, scriitorul jucând în stil defensiv pentru că ne iubirea sau critica tăioasă impulsionează inconștientul să ratifice încă o dată poziția culturală și intelectuală neînțeleasă de majoritatea detractoare. În cazul Ninei Cassian poezia a însemnat o sintetică etalare a talentului și proclamarea autenticității și a viruților intelectuale. Poeții devin obiectele adulației Ninei Cassian, pentru că tocmai forța sensibilității și încrederii poetice determină edificarea unor ființe superioare neobișnuite ce rezistă adversităților, utilizând în orice circumstanță cuvântul scris – pecetea spiritului, admirația față de care Nina Cassian o și exprimă în poemul *Îi iubesc*: „ (...) poeții,/aceste specii, aceste sepii/care se apără/împroșcând cerneală” [5 p. 202]. Ca alternativă în fața absurdității și neantului în care deseori cădea omul secolului XX, Nina Cassian adoptă de multe ori atitudinea omului total, omului îndrăgostit nebunește de viață, iar riscul major atrage, într-un fel sau altul, fericirea maximă. Nu există, aparent, o „materie a vieții” care să nu preocupe intelectual, trupesc, emoțional poeta, iar strigătul conservatorilor asceți nu reușesc să înăbușe patosul cu care trăiește Nina Cassian. În *Cearța cu haosul* poemul *Rezolv unele ecuații* trasează linia vieții și încearcă să explice esența umană care este descoperită nu datorită limitării, cenzurii și recluziunii, dar datorită experienței. Tipajele umane se construiesc doar prin experiența trăită cu jind; să râvnești cunoașterea totală e un scop irealizabil în sine, dar care sporadic îți oferă căile spre fericire [5 p. 32]:

„Lacomă sunt. Mă ceartă asceții
că parcurg pe nerăsuflăte
tabla de materii a vieții
și că râvnesc și că mi-e poftă de toate
(...)
Lacomă sunt. Și sorb și înghit și zbor
și-s mândră că la reveru-mi subțire,
sclipind, mă decorează unele
rozeta ta de aur, fericire!”

Totuși, ideea de libertate în cazul Ninei Cassian pare să fie o concepție utopică, abstractă, în momentele când puterea politică sau afanul anihilează liberul arbitru. Materialul convertibil în versuri a putut fi identificat în ideologia de stânga, în erotism și în seratele boeme, și a suferit alterări și transformări în comunism, în structurile socialiste, în exil liricizat de verva romantică. Însă, a nu se uita talentul actoricesc al Ninei Cassian, care creează efecte de prestigitație și mai cu seamă pun într-o lumină nouă ironia sa înăscută care, în literatură, se cunoaște, poate avea funcții sociologice, antropologice și chiar terapeutice direcționate către un pragmatism al poeziei vivace, ce resuscitează într-un fel cetățeanul, omul timpurilor nefaste. A fost, într-adevăr, cu puțință acest lucru? Corina Croitoru îi atribuie Ninei Casiei tocmai acest rol salvator, o analizează din perspectivă socio-funcțională în trei dimensiuni istorice, revendicându-i, în același timp, mutațiile și aderările politice: „Une poétesse en temps de détresse: Nina Cassian” [6 p. 35]. În acest articol survin în analiza Corinei Croitoru acele prea cunoscute paradoxuri și oscilații ideologice ale Ninei Cassian, care inevitabil îi marchează la scară largă întreaga viață iar microcosmic, bineînțeles, îi modelează creația poetică: „Née en 1924, Nina Cassian, poète roumain de origine juive, vient de laisser en jachère une biographie poétique qui commence au coucher de la Deuxième Guerre Mondiale afin de finir pour toujours en 2014, l'année du centenaire de la Première Guerre Mondiale” [6 p. 35]. Astfel, viața Ninei Cassian, aparent situată în aceste limite temporale și istorice fatidice, a fost trasa-tă sau hașurată de trei etape delimitate de Corina Croitoru: etapa sa în care poezia cuprinde direcții antifasciste („de l'antifascisme”), manifestări anticomuniste, („de l'anticommunisme”) și fervoarea exilului american („de l'exil américain”).

Libertatea de creație și de expresie în aceste circumstanțe pare fi o idee superficială, derizorie, imposibil de obținut. Totuși, Nina Cassian adoptă o atitudine totalmente fantezistă, himerică, aruncându-se în extreme și în admirații care nedumeresc și creează confuzii în interiorul cititorului cvasi-obiectiv. Sistemele politice par să nu inducă poeta într-o stare de absurdă adulație pentru regimurile totalitare și liderii acestora, conform unui indice biografic și poetic pe care-l invocă Dan C. Mihăilescu, și anume acele versuri pe care le scrie Nina Cassian în anul 1953, când moare Stalin – a cărei idee și expresie generală este reformulată în 1977 astfel: „Viața și experiența mi-au potolit apetiturile idolatre, pot încă reflecta lucid la rolul benefic sau malefic al personalității în istorie” [7 p. 374]. Această conștiință istorică a poetei ne fac să luăm în seamă și poemul *Lenin*, de exemplu, care ar implica aceleași subterfugii ale admirației, același *laudatio* pentru un lider discutat acerb în istorie: „S-a îngrijit de sănătatea lumii./Avea o gândire de savant” [8 p. 79]. Astfel, libertatea este privită cu un ochi utopic, un ochi asertiv poate chiar concesiv, pentru că s-ar putea ca Nina Cassian, învăluită de obscure și obscene sisteme de partid, să coboare pe o pantă a unei libertăți unde există acele limite benefice, clarificatoare, care iluminează, care fortifică caracterul unui creator în ochii spectatorului pentru a evita chiar închisoarea. Mai mult decât atât, Nina Cassian reunifică, alegând compromisul, toate idealurile societale într-unul singur: cel al comunismului. Libertatea de a gândi, de a atinge mundanul și metafizicul cu toate frământările sufletești și mentale pe care le implică acest efort, ducea, din păcate, spre această unică rezoluție. Acestea par a fi nu doar prezumții literare ce se extrag din dualismul și încărcătura alegorică a versurilor, dar se și cristalizează în forma unei poezii de o vădită concretețe imperativă, și anume în *Hartă*: „Pentru noi, drumurile primăverii/ cu dialectica și încrucișările lor, au un unic sens,/sens unic:/Comunism!” [8 p. 108]. Așadar, Nina Cassian a fost modelată de presiunea epocii adoptând asertivitatea poetică într-o consonanță cu ordinea comunistă, fapt care i-a schimbat limbajul de exprimare: „Par conséquent, entre 1948 et 1957, Nina Cassian choisit d'adopter le langage politique recommandé” [6 p. 37]. Perioada cuprinsă între anii 1948-1955 a presupus totuși un oarecare *intermezzo* în viața Ninei Cassian, lăsată, un timp, de tumultul vremurilor, fără graiul poetic onest, nedistorsionat, dar nu și de poeticitatea și muzica interioară, reușind să se recupereze prin muzică, așa cum marchează Al. Raicu în interviul luat poetei și compozitoarei: „Anii dificili 1948-1955 m-au lăsat la capătul unei erori estetice practicate totuși, aproape fără grai! În acel interval în care cuvintele

mă părăsiseră, am compus multă muzică, o Sonatină, o Toccată, 8 preludii și invenții, 7 capricii – toate pentru pian – lieduri, un poem simfonic etc.” [1 p. 20].

În ciuda afiliațiilor politice și culturale, totuși, Nina Cassian reușește să-și revendice emoția, și dezvăluie adesea prin versul apologetic aventura incertă, onirică, debusolantă care este scrierea poeziei și creația în general. Poate a fi liber în versuri înseamnă să te arunci într-un gol, într-un vis, într-o halucinație ce surprinde culori intense și bizare, fantastice realități. În poemul *Vă mulțumesc* din nou apare elocvența înălțătoare, glorificarea unei vieți, edificarea propriei voci și apărarea propriei pasiuni [8 p. 94]:

„Eu am ales veșmântul suplu
bun pentru dragoste și luptă
și, pe-o spirală neîntreruptă,
am fost mulțime și am fost cuplu.”

În această „furtună străvezie” care pare a fi Poezia, avântul creator pare să se îndrepte către spații îndepărtate, unde libertatea înseamnă să încerci să te apropii tot mai mult de ce îți este inaccesibil, de aventurarea în căutări imposibile, dar care te fac să atingi necunoscutul, esența cosmică, întorcându-te acasă, iubind și mai mult și mai profund originile tale pământești; o metodă întru materializarea acestor vise emancipatoare fiind descrisă în poemul *Astronautica*: „Am plecat de pe pământ/ pentru-a cunoaște Spațiul și Timpul,/aceste două mari coordonate/ce ne delimitează viața/ca două săbii-albastre;/pentru a le da în lături și a fi/mult mai aproape de eternitate” [8 p. 126]. Călătoriile sale uluitoare continuă și în alte poeme ca *Visul corabiei* în care pare să redescopere acea *terra incognita* a minții, a conștientului, a sufletului, a inconștientului, a durerilor și limitelor reprimante ce induc stările nihiliste [5 pp. 132-133]: „Roata cârmei nu e-n mâna mea/Roata cârmei stă deasupra mea./Nimeni n-o rotește, nici la stânga,/nici la dreapta. Vasul stă pe loc./Roata cârmei e un scarabeu/răstignit pe cerul meu de lemn./N-are ce să caute acolo. E o cârmă care-a-nnebunit./Ce-ar putea cârmi în sus, pe drumul/vertical al Mării Nicăieri?”

Chiar dacă „Tristețea e o floare puternică” și „Ca s-o dobori/e nevoie, uneori, de topoare,” cum spune Nina Cassian în *Copacul negru* [8 p. 66], poeta reușește să adopte și personalitatea comică, amuzantă care pentru omenire mereu a însemnat, aproape axiomatic, o formă a libertății. Ironia și autoironia, gluma aproape absurdă sunt adeseori luate ca atitudini răzlețe și care nu implică nicio în-carcerare, niciun atașament special sau o suferință particulară din cauza criticii și neînțelegerii, chiar dacă există riscul de deveni o scriitoare antipatică. Ca prim element defensiv putem selecta momentul când Nina Cassian își revendică individualitatea, unicitatea, umanitatea într-un poem (*Nina Cassian se prezintă*): ce pare să includă chiar o ripostă adusă caricaturistilor și o completare ironică a spuselor lui Eugen Barbu, care ar fi comparat-o pe poetă cu Dante, nu referindu-se la talentul literar ci la chipul exterior al poetei: „mă fac să semăn (ce porniri neelegante!)/puțin cu mine, dar deloc cu Dante!” [4 p. 5]. Un îndemn similar se regăsește și în poezia-scrisoare *Scrisoare deschisă pentru caricaturistul „Gazetei literare”*, o pledoarie pentru receptarea respectuoasă a crezului artistic al Ninei Cassian și interpretarea plastică adecvată a poetului: „Chiar dacă faci caricatură/și conștient exagerezi,/s-o faci din artă, nu din ură!/Și cruță nobilul meu crez” [4 p. 116]. În tonuri feministe, Nina Cassian chestionează și în proză locul consacrat poetelor în cadrul liricii române și chiar universale. De la exteriorul ei, poeta trece constant pe planuri mai profunde și își vede totuși aspirațiile prăbușite, nefind niciodată acceptate cu desăvârșire și cu totală siguranță de critică: „Dacă se va vorbi de cărțile mele, se va vorbi obligatoriu și despre feminitatea mea „ascunsă”, „dezlănțuită”, „negată”, „acceptată”, „dulceagă”, „agresivă” – oricum, cu o feminitate atât de bogată și de complexă, sunt aproape sigură că mă voi mărita în curând. Poate că, de fapt, la asta mă și îndeamnă criticii: să mă mărit și să întemeiez o familie” [4 p. 9]. Totuși, în poemele Ninei Cassian pot fi identificate adesea interferențe autoironice, în care sobrietatea și chestionarea filosofică, profesională nu dispăre, dar se comunică în tonuri umoristice și în versuri melodice simple, memorabile: „A apărut odată un volum imoral,/galben și cu totul neprincipal,/iscălit

de una, Nina Cassian,/poetă, cică, și cântătoare la pian.”[4 p. 43]. Pe aceeași linie rămâne umorul pur, poezia amuzantă, dar și erudită în același timp (simțul umorului pare fi un indicator al inteligenței) reprezentată de varii poeme, unul dintre care este *Roman polițist*; titlul imediat ratifică trucul stilistic recurent al contradicției, al contrastelor și al efuziunii formelor. Subiectul acestui „roman” pare a fi crimă, iar scenele se desfășoară în versuri ale unei aparente pastișe, al unei cântări de bulevard: „În birou la Scotland Yard,/ toate becurile ard./Ce s-a întâmplat? Sunt crime!/Câte crime? O mulțime!”[4 p. 24].

„Romanian poet exiled to New York who wrote about childhood, ageing, freedom and, above all, love” spune Alan Brownjohn în articolul *Nina Cassian obituary* publicat în anul 2014 în *The Guardian*, elevând iubirea deasupra tuturor tematicilor explorate de Nina Cassian, chiar și deasupra libertății. Iubirea, în toate manifestările ei, a fost sursă primă de inspirație pentru poetă, chiar dacă secolul XX, inevitabil, a reușit să marcheze literatura tocmai printr-o reevaluare a frumuseții, iubirii, aventurilor amoroase, idilelor trecătoare, mariajului etc., în special dacă aceste subiecte au fost refractate de prisma Jean-Paul Sartre/Simone de Beauvoir sau Marcel Proust, printre altele. În acest context, o metodă eficientă și atemporală de a găsi libertatea este să alături cadrul iubiților cu cel al naturii într-o mizanscenă universală pentru că natura reprezintă universul originar și punctul terminal, așa cum adesea este și dragostea. Iernile, pădurile, ploile, mările și oceanele universului Cassian nu sunt lipsite de îndrăgostiți prinși în misterul pasiunii care este intensificat tocmai de natură - forța ce condiționează emoțiile umane și, prin urmare, declanșează trăirea liberă, totală, așa cum se întâmplă și în *Sărutul*: „Gura ta pe a mea s-a închis/ - și-o flacăra mi-a lucit sub pleoape/ca și când, cu foșnet aprins,/ o vulpe-ar fi trecut pe aproape” [5 p. 269].

Concluzii

Suprarealismul și avangarda au pus în lumină, de fapt, un eclecticism simplist al Ninei Cassian, care a fost farmecul și originalitatea literară ce a culminat deseori într-o definire proprie a libertății. Chiar dacă poezia ajunge să fie o reprezentare sublimă a minții și spiritului, Nina Cassian spunea că, poate, capodopera sa (mai reușită decât propria poezie) este traducerea comediei *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare, în care ajunge să creeze prin traducere excelentă; traducerea Ninei Cassian - o altă metodă expansivă de cunoaștere și interpretare a lumii...

Referințe bibliografice

1. RAICU, Al. *Autografe: File de istorie literară*. București: Editura Albatros, 1983.
2. CASSIAN, N. *Cronofagie*. București: Editura Eminescu, 1970.
3. ROTIROTI, Gi. Le don de l'amour et de l'amitié du poème: les envois de Paul Celan a Nina Cassian. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philologia*. 2017, nr. 2, pp. 197-212. ISSN 1220-0484.
4. CASSIAN, N. *Jocuri de vacanță: Versuri și proză*. București: Cartea Românească, 1983.
5. CASSIAN, N. *Cearta cu haosul*. București: Editura Minerva, 1993. ISBN 973-21-0377-9.
6. CROITORU, C. Une poétesse en temps de détresse: Nina Cassian. *Studia Univesitatis Babeș-Bolyai. Philologia*. 2015, nr.1, pp. 35-44. ISSN 1220-0484.
7. MIHĂILESCU, D. C. *Literatura română în postceaușism*. Iași: Polirom, 2004. ISBN 1973-681-514-5.
8. CASSIAN, N. *Sărbătorile zilnice*. București: Editura Tineretului, 1961.